

Голові спеціалізованої вченої ради
Д 41.053.01 при Державному закладі
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
доктору педагогічних наук,
професору, академіку
Аллі БОГУШ

ВІДГУК

офіційного опонента **Карамана Станіслава Олександровича**, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка про дисертаційну роботу **Чекан Оксани Іванівни** «Теоретико-методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальностей: 13.00.02 – теорія та методика навчання – (українська мова) та 13.00.03 – корекційна педагогіка.

1. Актуальність дисертаційної роботи

Актуальність проблеми дослідження зумовлена передусім імплементації інклюзивних цінностей Нової української школи в умовах мінливого сьогодення, динамічного розвитку цифрових технологій, реалізації проголошених у сучасному суспільстві принципів соціальної справедливості, рівності та взаємоповаги, а також необхідністю наукового обґрунтування оптимальних методологічних стратегій розвитку дітей з особливими освітніми потребами як надважливого інструменту формування гармонійно розвиненої особистості старшого дошкільного віку.

Науковий діапазон дисертаційної праці прикметний поєднанням винятково важливих сегментів педагогічної галузі – корекційної педагогіки і методики навчання української мови, зорієнтованих на ефективну реалізацію практичних потреб сучасної дошкільної освіти, пов'язаних із мовленнєвим розвитком дітей старшого дошкільного віку з розладом аутистичного спектра.

Роботу О. І. Чекан виконано відповідно до законодавчої та нормативної бази Міністерства освіти і науки України: Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», «Про Національну програму інформатизації», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про охорону

дитинства», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», Базового компонента дошкільної освіти, Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні, Концепції розвитку цифрових компетенцій, Постанови Кабінету Міністрів України, яка регламентує «Порядок організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в освітніх закладах загальної освіти.

Про актуальність поставленої в дисертації проблеми свідчить те, що, хоч проблема мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, зокрема з розладами аутистичного спектра, віддзеркалена в працях психологів (А. Богуш, Б. Боева, Р. і Д. Кац, Л. Калмикова, Г. Костюк, Д. Ніколенко, Ж. Піаже, Т. Піроженко, І. Синиця та ін.); психолінгвістів (С. Коноплястова, В. Котирло, І. Логвінова, Н. Харченко, І. Мартиненко, Г. Хворова, О. Мякушко та ін.); педагогів (В. Бондар, І. Горбенко, В. Засенко, А. Колупаєва, В. Тарасун, О. Савченко, М. Шеремет та ін.); лінгводидактів (Н. Гавриш, Т. Котик, К. Крутій, Н. Луцан, Т. Постоян, Л. Михайлова, С. Ласунова, В. Баранова, О. Трифонова та ін.), а також в працях українських і зарубіжних дослідників (В. Биков, А. Колупаєва, С. Литовченко, Н. Морзе, О. Пінчук, О. Таранченко, З. Бжезінський та ін.), в яких розкрито аспекти цифровізації як соціально-педагогічного феномену, проте аналіз і синтез різногалузевих праць з інклюзивної освіти в закладах дошкільної освіти дає підстави констатувати, що спеціального комплексного й системного дослідження з проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації на сьогодні в українській педагогічній науці немає. З огляду на це вважаємо, що Оксана Іванівна Чекан обрала актуальну для сучасної педагогічної науки й освітянської практики проблему.

Дисертація відповідає науковій проблематиці досліджень кафедри теорії і методики дошкільної освіти «Освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти в сучасному освітньому просторі» (номер державної реєстрації 0124U000210) і кафедри педагогіки «Проектування професійного становлення майбутніх фахівців в умовах університетської освіти» (номер державної реєстрації 0120U002014). Тему дисертаційної роботи *«Теоретико-методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації»* затверджено на засіданні кафедри теорії і методики дошкільної освіти (протокол № 16 від 29.05.2025 р.) та скориговано вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 17 від 27.06.2025 р.).

2. Наукова новизна результатів дослідження полягає насамперед у тому, що авторка вперше обґрунтувала концепцію розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами

цифровізації, що охоплює методологічний (особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи), теоретичний (педагогічні умови, зміст мовленнєвого розвитку), технологічний (модель та експериментальна методика); схарактеризувала психолого-педагогічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра; розкрила сутність базових термінів дослідження: «зв'язне мовлення», «аутистичні розлади», «засоби цифровізації», «розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра»; визначила й обґрунтувала педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; визначила й схарактеризувала критерії із відповідними показниками та рівнями розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; розробила експериментальну методику розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, зреалізовану за пізнавально-мовленнєвим, діяльнісно-комунікативним, емоційно-етичним етапами, які концептуально підпорядковані методологічним, теоретичним і технологічним аспектам розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

3. Теоретичне та практичне значення здобутих результатів

Теоретичне значення здобутих результатів вбачаємо в ґрунтовному аналізі наукових досліджень та різножанрової джерельної бази з філософії, педагогіки, психології, психолінгвістики, лінгвістики, лінгводидактики у контексті обраної проблеми, що дало змогу Оксані Іванівні Чекан обґрунтувати методику розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, розробити структурно-функціональну модель її реалізації в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти, а також програмно-методичний супровід розвитку зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами.

Практичне значення опонованої дисертації полягає у впровадженні експериментально перевіреної авторської методики в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти, складники якої мають виразний прикладний характер (комп'ютерна програма «МовоГрай» для роботи з дітьми-аутистами; освітня програма, що охоплює три тематичні розділи; тематика занять, освітні завдання, методи та прийоми розвитку зв'язного мовлення, опорна лексика, цифрові засоби супроводу до кожного з розділів програми; методичні рекомендації до використання комп'ютерної програми «МовоГрай» у педагогічній практиці).

Здобуті результати проведеного дослідження можуть бути використані в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти для корекційно-розвивальної роботи з дітьми з розладами аутистичного спектра; у процесі фахової підготовки здобувачів освіти за освітньо-професійним ступенем «фаховий молодший бакалавр» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка; для розроблення змісту освітніх програм із формування спеціальних компетентностей, створення навчально-методичних посібників для здобувачів вищої освіти за спеціальностями 012 Дошкільна освіта і 016 Спеціальна освіта; у системі післядипломної педагогічної освіти для підвищення кваліфікації педагогічних працівників інклюзивних груп закладів дошкільної освіти.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки, результати й рекомендації, представлені в дисертації Оксани Іванівни Чекан, є теоретично й експериментально обґрунтовані та достовірні. Їх обґрунтованість підтверджується науковим аналізом досліджуваного феномена, авторськими узагальненнями, належною джерельною базою дослідження, якісною апробацією здобутих результатів, достатньою кількістю публікацій, у яких подано результати дослідження. Застосування доцільних для наукового пошуку теоретичних, емпіричних і статистичних методів дало змогу докторантці зреалізувати мету та завдання наукової роботи.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес п'яти закладів вищої освіти: «Ужгородського національного університету» (акт про впровадження від 17.04.2025 р.), Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка про впровадження № 34-н від 16.05.2025 р.), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка про впровадження № 906/29 від 26.05.2025 р.), Мукачівського державного університету (довідка про впровадження № 653 від 02.05.2025 р.), Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (довідка про впровадження № 01/412 від 12.06.2025 р.) та одному закладі післядипломної освіти (Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради (довідка про впровадження № 89/01-18 від 27.05.2025 р.). Крім того, результати дослідження впроваджено в 13 закладах дошкільної освіти України, зокрема в 4 закладах дошкільної освіти Закарпатської області та в 9 закладах дошкільної освіти міст України: Києві, Луцьку, Мукачеві, Хусті, Кропивницькому, Одесі, Рівному, Сумах, Черкасах.

5. Апробація результатів дисертації, повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях авторки

Результати дисертаційної роботи Оксани Іванівни Чекан пройшли достатню апробацію у виступах на тринадцяти наукових, науково-практичних конференціях, зокрема на восьми статусу міжнародних і п'яти – всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, одному Всеукраїнському методичному семінарі, а також під час проведення авторської сесії, начального вебінару та онлайн-асоціації для освітян.

Основні результати дисертації достатньо висвітлено у 57 наукових працях, із них 23 статті у фахових виданнях України, 6 монографій (5 колективних), 2 статті у журналі, що індексується у міжнародній наукометричній базі Web of Science, 3 статті у журналі, що індексується у міжнародній наукометричній базі Index Scopus, 2 статті – у наукових періодичних виданнях інших країн (Ченстохов, Польща), 13 – апробаційного характеру, 7 – навчально-методичних посібників, 1 програма розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації (комп'ютерна програма «МовоГрай»), 1 свідоцтво про державну реєстрацію авторського права на твір (КП «МовоГрай»).

Варто зазначити, що наукові публікації, у яких висвітлено наукові результати дисертації Оксани Іванівни Чекан, відповідають чинним вимогам МОН України.

6. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення та обсягу

Дисертація Оксани Іванівни Чекан чітко структурована, зміст викладено логічно й послідовно, відповідно до мети і завдань проведеного дослідження. У роботі дотримано формальні вимоги щодо оформлення такого виду наукових праць. У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, визначено наукову новизну, практичне значення, подано інформацію про апробацію дослідження та публікації дисертантки.

Дисертація містить анотації українською та англійською мовами, вступ, п'ять розділів, висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел (775 найменувань, із них 162 – іноземними мовами) та 48 додатків на 255 сторінках.

Загальний обсяг дисертації становить 895 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 640 сторінках. Роботу ілюстровано 21 таблицею та 11 рисунками.

Шість дослідницьких завдань Оксана Іванівна Чекан виконала, застосовуючи доцільні для наукового пошуку теоретичні, статистичні та емпіричні методи. Для розв'язання *першого завдання* – розкрити й науково обґрунтувати методологічні й теоретичні засади розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку із розладами аутистичного спектра та з нормотиповим психофізичним розвитком із використанням засобів цифровізації – дисертантка аналізує чинники психолого-педагогічних засад розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку; обґрунтовує психологічні засади розвитку мовлення нормотипових дітей дошкільного віку; характеризує українську дошкільну лінгвістику як методичну платформу розвитку зв'язного мовлення нормотипових дітей дошкільного віку; узагальнює здобутки науковців з проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку за нормативними показниками; розглядає й коментує змістові характеристики розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку за нормативними показниками; характеризує аутизм як об'єкт теоретичного аналізу в педагогічній науці та особливості розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, а також специфіку інклюзивної освіти в сучасних закладах дошкільної освіти.

Оксана Іванівна Чекан окреслює перспективи розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку щодо розуміння психологічних засад з урахуванням концептуальних ідей українських та зарубіжних психологів, зокрема: проаналізовано праці Ж. Піаже, в яких обґрунтовано зв'язок мовлення дітей з їхнім когнітивним розвитком, функції мовлення у дітей, різновиди мовлення, особливості егоцентричного мовлення тощо. Виокремлено найбільш вагомий науковий здобуток В.Штерна у контексті досліджуваної проблеми про своєрідність аутистичного мислення, його складність та вторинність щодо реалістичного, а також відкриття нової форми мислення – наочно-схематичного мислення – як підґрунтя для розроблення сучасних концепцій розвивального навчання дітей дошкільного віку, з особливими освітніми потребами зокрема. Узагальнено психологічні напрацювання Ф. де Соссюра про тенденції теорії і практики формування мовної особистості в європейському освітньому просторі кінця XIX початку XX століття, а також проаналізовано розроблену вченим загальну теорію мови, до певної міри дискусійну, проте в якій концептуально розмежовано мову як соціальний продукт і мовлення як матеріальне явище.

У дисертаційній праці ретроспективно проаналізовано вагомі здобутки українських психологів, зокрема: вчення про розвиток і становлення у дітей внутрішнього мовлення (Б. Боев); розвиток усного мовлення (І. Синиця); формування граматичної правильності мовлення у дітей раннього віку (Д. Ніколенко); розвиток мовленнєвого спілкування і комунікації (Т. Піроженко);

психологія процесу розуміння та його вплив на розвиток мовлення (Г. Костюк); формування оцінно-контрольних дій у дітей старшого дошкільного віку в освітньо-мовленнєвій діяльності (А. Богуш); сутність розвитку мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку як трансформації неусвідомленого мимовільного висловлення слів у свідоме, довільне, цілеспрямоване та спрограмоване мовлення (Л. Калмикова), що визнано психологічними засадами сучасної дошкільної лінгводидактики.

Дисертантка з належною повнотою схарактеризувала методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, пріоритетними складниками яких визначила діяльнісний підхід (як цілезабезпечувальний методологічний напрям, що формує підґрунтя для активного засвоєння знань дітей у процесі практичної взаємодії з довкіллям і забезпечує розвиток комунікативних, пізнавальних і соціальних навичок дітей з розладами аутистичного спектра); особистісно зорієнтований підхід (урахування унікальних освітніх потреб, рівня мовленнєвого розвитку, мотиваційної сфери та суб'єктивного досвіду дитини, створення адаптивного освітнього середовища, що сприяє самореалізації, розвитку особистісного потенціалу та життєвого самовизначення дитини), а також ігрова діяльність як підґрунтя розвитку зв'язного мовлення дітей з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації (ігрова діяльність із залученням цифрових засобів (комп'ютерні ігри, мультимедійні завдання тощо) задля стимулювання природної форми активності дитини дошкільного віку).

Науково доцільно визначено й обґрунтовано специфічні принципи організації педагогічного процесу та діяльності його учасників у роботі з дітьми з розладами аутистичного спектра, зокрема: принцип наочності в розвитку зв'язного мовлення дітей-аутистів (візуальні засоби, тактильні засоби, моторні засоби тощо); принцип індивідуалізації та диференціації розвитку зв'язного мовлення дітей; принцип комп'ютеризації освітнього процесу з дітьми з розладами аутистичного спектра.

У контексті розв'язання другого завдання – *визначити сутність понять «зв'язне мовлення», «засоби цифровізації», «аутистичні розлади», «розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра», «розвинутість зв'язного мовлення»; уточнити зміст понять «цифровізація», «аутизм», «інклюзія», «мовленнєва діяльність», «інклюзивне навчання»* – на основі аналізу методичних джерел, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, напрацювань українських і зарубіжних науковців виокремлено й прокоментовано зміст базових понять дослідження.

Схарактеризовано розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в контексті таких видів діяльності, як: мовленнєво-ігрова (Н. Луцан),

продуктивно-творча (Т. Постоян), образотворча (В. Баранова) та мовленнєво-творча діяльність (Н. Гавриш). Прикметно, що феномен *«зв'язне мовлення»* дисертантка, услід за А. Богуш, розглядає з різних позицій, тобто зв'язне мовлення характеризує як повідомлення, логічний послідовний виклад фактів дійсності, що існують у різних зв'язках, коли зв'язки є усвідомленими, натомість не виявлені належним чином у мовленні.

Водночас подає авторське тлумачення змісту базового поняття в контексті обраної проблеми дослідження у формулюванні: *«розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра»* – це цілеспрямований процес формування здатності дитини до послідовного, логічного, змістовного і граматично правильного мовлення, що відображає її думки, емоції та наміри в усній формі, відтак зумовлює врахування специфіки порушень, пов'язаних з аутистичним спектром, у тому числі труднощів у соціальній взаємодії, комунікації та символічному мисленні, й зорієнтований на використання індивідуалізованих підходів, методів та засобів, зокрема засобів цифровізації.

Багатоаспектно і з належною повнотою Оксана Іванівна Чекан проаналізувала праці дослідників, в яких потлумачено базові поняття *«цифровізація»*, *«аутизм»*, *«інклюзія»*, *«мовленнєва діяльність»*, *«інклюзивне навчання»* та уточнила їх зміст з урахуванням власних теоретичних узагальнень та вимог чинного Державного стандарту – Базового компонента дошкільної освіти.

У контексті розв'язання **третього завдання** – *з'ясувати стан розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та з нормотиповим психофізичним розвитком засобами цифровізації в сучасній педагогічній практиці* – дисертантка докладно проаналізувала чинні програмно-методичні ресурси, рекомендовані Міністерством освіти і науки України (*«Розквіт»*, *«Віконечко»*, *«Розвиток мовлення»*, *«Стежинки у світ»* тощо), прокоментувала їх значення для організації освітнього процесу з дітьми, які мають психофізичні порушення, зокрема із розладами аутистичного спектра. Констатувала, що програмно-методичні ресурси як складники системи інклюзивної освіти, є ефективним засобом стимулювання мовленнєвого розвитку та соціальної адаптації дітей за умови її гнучкого індивідуалізованого використання. Авторську комп'ютерну програму *«МовоГрай»* та методичні рекомендації, що відповідають змісту освітнього напрямку *«Мовлення дитини»* Базового компонента дошкільної освіти (2021), зорієнтованого на розвиток граматичних навичок, словникового запасу, фонематичного сприйняття, діалогічного та монологічного мовлення, а також на формування позитивного ставлення до мовленнєвої діяльності в цифровому

освітньому середовищі, розглядаємо як дієвий ефективний складник розробленої методики.

Схвальної оцінки заслуговує аналіз стану розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та з нормотиповим психофізичним розвитком засобами цифровізації, що став стратегічним орієнтиром у розробленні педагогічних умов розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

Відповідно до **четвертого завдання** – визначити критерії, показники та характеризувати рівні розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та з нормотиповим психофізичним розвитком – дисертантка визначила критерії та показники розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та дітей з нормотиповим психофізичним розвитком засобами цифровізації за когнітивно-мовленнєвим, комунікативно-діяльнісним та емоційно-етичним критеріями, до кожного з яких дібрала відповідну методику й діагностувальний матеріал. Розробила й апробувала діагностувальний інструментарій, який відповідає критеріям достовірності, валідності, уніфікованості, індивідуалізованості та практичності, що дало змогу з'ясувати рівні розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та дітей з нормотиповим психофізичним розвитком (відсутність мовлення, низький, задовільний, достатній). Отримані кількісні дані свідчать, що більшість дітей із нормотиповим розвитком як ЕГ, так і КГ, засвідчили достатній і задовільний рівні розвитку зв'язного мовлення. Водночас результати рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, здобуті за аналогічними критеріями, показують іншу динаміку та потребують окремого аналізу, оскільки суттєво відрізняються від показників нормотипових однолітків.

Для розв'язання **п'ятого завдання** – обґрунтувати педагогічні умови розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації – дисертантка науково доцільно обґрунтувала сукупність педагогічних умов розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, зокрема: спрямованість освітнього процесу інклюзивної групи закладів дошкільної освіти на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; наявність позитивної мотивації суб'єктів освітнього процесу щодо розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного

спектра засобами цифровізації; організація партнерської взаємодії вихователів, асистентів вихователя інклюзивної групи та батьків дітей з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації, ефективність яких підтверджено в процесі педагогічного експерименту.

Шосте завдання передбачало розроблення методики розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації й експериментально перевірити її ефективність. Науково доцільно в дисертаційній роботі подано опис усіх етапів педагогічного експерименту, що ілюструє особливості авторської методики, зокрема представлено зміст і структуру експериментально-дослідного навчання, його мету та головні завдання, передбачено три етапи впровадження методики: I етап – пізнавально-мовленнєвий етап розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; II етап – діяльнісно-комунікативний етап розвитку описового зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації; III етап – емоційно-етичний етап розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації в активній комунікативно-мовленнєвій діяльності в різних мовленнєвих ситуаціях.

Доцільно зауважити, що на означених етапах методичну ефективність підтвердили такі форми роботи, як розповідь, бесіда, дидактичні ігри, робота з цифровими пристроями (комп'ютером, планшетом, смартфоном тощо), серія занять з використанням засобів цифровізації, а також впровадження комп'ютерної програми «МовоГрай» за тематичними блоками та залучення дітей у рольові, творчі, ігрові ситуації за тематичними напрямками засобами комп'ютерної програми «МовоГрай».

У дисертації коректно подано інформацію про перебіг педагогічного експерименту та здобуті результати на кожному з його етапів. Отримані результати під час експериментально-дослідного навчання у відсотковому відношенні ілюструють позитивну динаміку змін у рівнях розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра експериментальних груп, водночас спостережено незначну позитивну динаміку змін у рівнях розвитку зв'язного мовлення дітей інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра контрольних груп. Переконливим аргументом ефективності розробленої методики є підтвердження, що діти інклюзивної групи старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, які навчалися за експериментальною методикою, досягли позитивних результатів, узагальнення яких засвідчило позитивну динаміку з розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого

дошкільного віку з розладами аутистичного спектра ЕГ порівняно з КГ. Зокрема, достатнього рівня досягли 19% дітей ЕГ, що на 17% вище, порівняно з констатувальним етапом (2%). У КГ показник також зріс, але менш виражено – із 2% до 10%. Задовільний рівень виявлено у 35% дітей ЕГ (порівняно із 14% на початку дослідження), що свідчить про позитивні зміни в умінні спілкуватися з дорослими та дітьми. У КГ відповідний рівень становив 18%, що незначною мірою перевищує початковий показник (14%). Кількість дітей із низьким рівнем у ЕГ дещо зменшилася – з 38% до 25%, водночас у КГ залишилася майже без змін (із 38%- до 39%), що свідчить про відсутність суттєвих зрушень у мовленнєвій поведінці дітей КГ. Здобуті результати свідчать, що більшість дітей ЕГ (38%) на прикінцевому етапі експерименту опанували базові навички мовленнєвої взаємодії з дорослими та однолітками. Зокрема, діти виявили здатність вітатися, звертатись простими запитаннями, а також розуміти та формулювати елементарні мовленнєві прохання. Найбільш помітні зміни спостережено щодо відсутності зв'язного мовлення: в ЕГ показник знизився з 46% до 21%, що об'єктивно підтверджує ефективність пропонованої методики розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації.

Діапазон дослідницької стратегії за двома науковими спеціальностями вибудовано оптимально з урахуванням специфіки обох галузей, що сприяло продуктивному розв'язанню поставлених завдань й отриманню достовірних результатів педагогічного експерименту.

7. Дискусійні положення в дослідженні та зауваження до дисертації

Високо оцінюючи дисертаційну працю Оксани Іванівни Чекач *«Теоретико-методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації»*, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження і пропозиції, спрямовані на увиразнення й наукову коректність тексту дисертації.

1) У підрозділі 1.2.1. *«Наукові дослідження розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку за нормативними показниками»* дисертантка характеризує внесок учених (А. Богуш, Т. Садової, Т. Котик, Н. Гавриш, К. Крутій, Л. Березовської, Н. Луцан, О. Трифонові та ін.) у розбудову сучасної української дошкільної лінгводидактики з проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Однак у роботі не подано визначення змісту поняття *«нормативні показники»*. Тому під час публічного захисту рекомендовано почути від Оксани Іванівни Чекач її пояснення змістового контексту словосполучення *«нормативні показники»*.

2) Як дискусійне розглядаємо однакове формулювання назв розділу 2 «Методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації» з розділом 2.1. *«Методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра»*. Очевидно, більш доцільно було б подати назву підрозділу 2.1. у формулюванні: «Сучасні підходи та специфічні принципи розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку», оскільки в підрозділі (2.1.) розкрито діяльнісний та особистісно зорієнтований підходи до розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, а також виокремлено й обґрунтовано специфічні принципи організації педагогічного процесу та діяльності його учасників у роботі з дітьми з розладами аутистичного спектра.

3) Наступне зауваження стосується необхідності осмисленої конкретизації й пояснення змісту таких термінних понять, як «цифровізація», «засоби цифровізації», «цифрові інструменти», ґрунтовно проаналізованих у третьому розділі дисертаційної роботи «Цифровізація як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра», оскільки виявлено некоректне використання поняття «цифровізація» у формулюванні назви розділу дисертації. Хотілось би почути, в чому відмінність між поняттями «цифровізація» та «засоби цифровізації».

4) Дискусійним, із нашого погляду, є загальний обсяг дисертації (895 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 640 сторінках), який, на нашу думку, завищений. Щоправда, в нормативних документах МОН України немає жорстко фіксованого обсягу докторської дисертації, проте він зазвичай становить до 400 сторінок залежно від галузі (гуманітарні – більше), якщо дві спеціальності, тоді кількість сторінок визначається освітньо-науковою програмою закладу вищої освіти). Хотілось би з'ясувати чинну норму щодо обсягу докторської дисертації в державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

5) Загалом текст дисертації оформлено відповідно до вимог наукового стилю з дотриманням сучасних граматичних норм, щоправда, трапляються окремі мовні та технічні огріхи (*дисертаційне дослідження*, замість правильного *дисертаційна робота (праця)*, с. 208; *згідно аналізу*, замість правильного *згідно з аналізом*, с. 27; *згідно психологічного словника*, замість правильного *згідно з психологічним словником*, (за психологічним словником), с. 222; *феномена*, замість правильного *феномену* (на позначення назви неістоти), с. 64; у *вітчизняній педагогічній науці*, замість правильного *в українській педагогічній науці*, с. 87; *українська держава*, замість правильного *Українська держава*, с.

107; дозволяє дійти висновку, замість правильного дає змогу дійти висновку, (дійти висновку), с. 101; знайомство з текстами, замість правильного ознайомлення з текстами, с. 104).

8. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їх наукового рівня, з урахуванням дотримання академічної доброчесності, та щодо відповідності вимогам

Зважаючи на актуальність теми дослідження, обґрунтованість наукових положень, висновків, рекомендацій, повноту викладу їх у наукових публікаціях, якісну апробацію, вважаємо, що дисертація *Оксани Іванівни Чекан «Теоретико-методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації»* є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, у якій її авторка, отримала нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують конкретні наукові завдання, важливі для розвитку методики мовної освіти в Україні. Дисертаційна робота Оксани Іванівни відповідає п. 7 та 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11.2021 року(зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р., а її авторка - Чекан Оксана Іванівна - заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальностей 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова) і 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови Факультету
української філології, культури і мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Станіслав КАРАМАН

Підпис Станіслава Карамана засвідчую:

доктор філологічних наук, професор,
проректор з наукової роботи та міжнародної
діяльності, голова Вченої ради
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Наталія ВІННИКОВА